

Generaties en feministische golven

Janneke van Mens-Verhulst, Marieke van den Brink en Liesbeth Woertman

Wie wil begrijpen wat ons heeft bewogen dit themanummer over generaties en golven in het feminisme uit te brengen, kan het beste beginnen met het lezen van de column van Marijke Naezer. Zij beschrijft hoe tweedegolffeministen hun teleurstelling uiten over de jongere generaties vrouwen die het schijnbaar allemaal wel best vinden en over het ontbreken van saamhorigheid bij deze jongere generaties, terwijl jongere generaties feministen zich niet erkend voelen en zich buitengesloten voelen door de tweedegolfgeneraties.

De bijdragen aan dit nummer bieden handvatten voor meer begrip voor wat zich in, maar ook tussen verschillende generaties vrouwen afspeelt. Allereerst is er de analyse van Wil Portegijs die cohorten van twintig- tot 29-jarigen tussen 1970 en 2008 vergelijkt op het punt van sekseverschillen in deelname aan betaalde en onbetaalde arbeid en opvattingen daarover. Zij constateert sinds het midden van de jaren negentig een stagnatie in dat emancipatieproces. Jonge vrouwen van nu lijken meer op de jonge vrouwen uit de jaren tachtig en negentig dan ze zelf denken, is haar conclusie. In het verlengde hiervan kunnen we in de opiniebijdrage van Anne van Putten lezen welke rol intergenerationale overdracht speelt bij deze stagnatie. Volgens Van Putten zijn op korte termijn geen spectaculaire veranderingen in de arbeidspatronen van mannen en vrouwen te verwachten. Het recente onderzoek onder jonge psychologiestudentes waarvan Liesbeth Woertman en Janneke van Mens-Verhulst hier verslag doen, bevestigt nog eens dat jongvolwassen vrouwen

van nu traditioneler zijn in hun waardenoriëntatie en beelden betreffende familie en arbeid dan na veertig jaar emancipatie-inspanningen zou mogen worden verwacht. 'Lief, mooi en autonoom' lijkt het motto. Tevens blijkt dat vrouwen van deze generatie echter niet over één karn moeten worden geschoren als het gaat om hun animo voor arbeidsmarktparticipatie. Er tekent zich namelijk een preferentiepatroon af van 20% carrièregeoriënteerden, 20% op huis en gezin gerichte vrouwen en 60% vrouwen die zich adaptief of flexibel opstelt. De auteurs wijzen op mogelijke conflicten die deze jongvolwassen vrouwen zullen tegenkomen als zij hun persoonlijke voorkeuren in hun keuzebiografie proberen te verwezenlijken. Woertman en Van Mens-Verhulst eindigen met een korte beschouwing over wat het gelijkheids-, verschil- of derdegolffeminisme daarin voor die vrouwen zou kunnen betekenen.

Opvallend is dat in alle drie de bijdragen de levensgebieden van familie en arbeid als conflicterende grootheden verschijnen. Alleen Van Putten lijkt aan die voorstelling van zaken te morrelen en op een verzoening aan te sturen als ze aan het eind van haar opinie oppert dat juist door te werken moeders hun kinderen waardevolle bagage meegeven. Zou de economische wetenschap hier nog kunnen helpen? Uit het artikel van Nicky Pouw komt naar voren dat de economische discipline zich tot nu toe weinig gelegen heeft laten liggen aan vrouwelijke actoren en onbetaalde arbeid. Misschien vormt de genderinclusieve modelvorming die zij voorstelt het begin van de broodnodige herwaardering.

Er lijkt echter ook een probleem te schuilen in de gelijkheidskoers die zowel Portegijs, Van Putten als Pouw aanhouden en die onbereflecteerd blijft. Er is immers voldoende reden om de zogenoemde stagnatie in de emancipatie nader te beschouwen en ook het oorspronkelijke gelijkheidsideaal nog eens tegen het licht te houden. Daarmee komt een andere vraag naar voren, namelijk 'welk feministisch ideaal is zinnig voor wie, onder welke omstandigheden?'

Het beeldessay van Maruja Bobo Remijn en Hilgo Bruining helpt ons de overgang te maken naar het bevragen van stereotiepen en de invloed van contexten.

Margo Brouns en Mieke Verloof, twee spraakmakende 'tweedegolfers' en beiden ooit zeer actief in het overdragen van het feministisch gedachtegoed aan volgende generaties, zijn voor dit nummer geïnterviewd. Daartoe aangezet door Jantine Oldersma en Louis van den Hengel wagen zij zich aan een terugblik op Genderstudies in Nederland. In dat gesprek leggen ze hun controverses niet bij, maar duiken er juist dieper in: de noodzaak van ruimte voor biologie en aandacht voor andere 'assen van verschil' dan sekse/gender alsmede de onontkoombaarheid van analyses van machtsverschillen komen aan bod. En passant stellen ze vast dat een handboek *Genderstudies* heden ten dage een onmogelijk product is, vanwege het multidisciplinaire karakter en de diversiteit van perspectieven. Gelukkig dat er nog een Tijdschrift voor Genderstudies is, concluderen de interviewers.

Daarna volgt een gesprek van Annemiek Richters en Leonieke van Mens met Eylard van Hall, de man die te boek staat als de eerste feministische gynaecoloog in Nederland. De interviewsters gaan in op de ambivalentie die hij voelt bij deze geuzennaam. In zijn opvatting gaat het in het feminisme om waarden als gelijkwaardigheid, tolerantie en respect – ook voor traditioneel als vrouwelijk beschouwde kwaliteiten. Na zijn beroepsleven ijvert hij er nu

voor dat ook ouderen vanuit diezelfde waarden worden bejegend en behandeld.

Met Iris van der Tuin begeven we ons vervolgens in de deconstructie van het 'golvenmodel', dat als nadeel heeft dat het feminisme qua tijd en plaats fixeert in de jaren zeventig en de westerse wereld. Dit model is te beschouwen als een wetenschappelijk instrument waarmee uniforme verhalen over het ontstaan, de huidige status en de (on-)mogelijke toekomst van het feminisme worden geproduceerd. Het denken in termen van een tweede- en derdegolf blijkt namelijk zowel een vooruitgangsverhaal als een tegenstelling tussen academisch feminisme en feministisch activisme te veronderstellen. Dit alles bij elkaar leidt tot een verlamming van het feministisch potentieel. Volgens Van der Tuin is er echter uitzicht op een vitaal hedendaags feminisme als we de strategie van disidentificatie toepassen. Dat is de identificatie tegenover iemand of iets anders (in dit geval de kennis voortgebracht in de 'tweedegolf') en tegelijkertijd een innige concentratie op de *andersheid* of de andere persoon. Voordeel zou zijn dat langs die weg continuïteit en verandering gelijktijdig kunnen worden gedacht.

Het lijkt er op dat Van der Tuin de verbindende arbeid vooral door haar eigen, jonge generatie wil laten verrichten. Toch kunnen de oudere generaties feministen zich niet in zelfgenoegzaamheid blijven wentelen. Dat blijkt uit de column van Marijke Naezer, waarin zij zich afvraagt of de eerste en de tweede feministische golf wel zo homogeen waren als hun woordvoersters willen doen geloven. Over haar eigen generatie schrijft ze vervolgens: 'Maar dat het moeilijk is om ons te zien, of om ons als een groep te zien, wil niet zeggen dat we er niet zijn'. Voor wie luisteren wil, is de boodschap duidelijk: oude(re) feministes zullen opnieuw en genuanceerder moeten leren kijken, zowel naar hun eigen verleden als naar de prestaties van de generaties na hen.